

Tankönyvkutatás

Tankönyvkutatókat Európa szerte és Magyarországon is folytatnak. Egy tankönyv lehet pedagógikum, történeti forrás, kordokumentum vagy akár szocializációs eszköz funkcióval is rendelkezhet. Egy tankönyvkutatás során azt is vizsgálni kell, hogy ezek közül melyik kerül előtérbe az adott oktatási anyag esetében.

A tankönyvekben a 20. század kezdetétől fogva a magyar hidegvérű fajtáról szóló tartalmat kutattam, a fajta történetét és megítélését az évtizedek múlásán keresztül. Esetemben a tankönyveket kronológiai sorrendben vizsgáltam a témán belül.

1. 1904 Szecsey István: Növénytermelés-állattenyésztés

A 20. század első könyve, amiben a témához kapcsolódó információkat találhatunk. A boldog békeidő, „Szélsend” időszaka. Széll Kálmán miniszterelnöksége idején. Szecsey István a szerző, gazdasági író és tanár volt, gazdasági tanintézetekben tevékenykedett. Több év mezőgazdaságtan oktatása után írta a könyvet, gyakorlatban jól hasznosítható tananyagának szánva.

A könyvben „nehéz” és „könnyű” lovakként vannak a lófajták csoportosítva. még nem jelenik meg a „melegvérű” és „hidegvérű” kifejezés. Nagy terjedelemben elemzi a szerző a lovak küllemére vonatkozó jellemzőket, úgymint a szín, a jegyek, a testalakulások és azok okszerű tenyésztésben való kívánatosságai.

A lófajtákat országokként, világrészenként is osztályozza a szerző, legnagyobb csoportban keleti, nyugati és törpe lovakként. A tenyésztés szempontjából elemzi a térségre jellemző lófajtákat, de főként csak a küllemük szempontjából.

Szécsey áttér hazánk akkori korra jellemző lótenyésztésére, a Dunántúlt emeli ki, mint a legmagasabb fokon álló terület a lótenyésztésben, ahol „nehéz” és „könnyű” lovakkal is foglalkoznak. A következő sorokkal folytatja:

„Nevezetes a muraközi és a pinkafői ló. A muraközi nehéz nagy ló, csöndes természetű.

A pinkafői hasonlít ehhez.”

A tenyészcélokat ekkor még a következőképpen határozták meg: könnyű kocsiló, hintós ló, gazdasági ló, nehéz igásló, valamint „háti” ló.

2. 1921 Kovács József: Mezőgazdasági és ipari ismeretek

A Horthy korszak elején, Kovács József által írt könyv már az előszóban is azt hangsúlyozza, hogy a mű azt hivatott továbbítani, ami „jó, helyes és szükséges”.

A szerző úgy ír a szarvasmarháról és a lóról, mint a föld megműveléséhez szükséges igaerő biztosítói, ezáltal a közéletmezés megvalósításának fontos alappillérei. A könyv szerint az állattenyésztés szolgáltatta akkoriban hazánk lakosságának a legjobb és legolcsóbb élelmiszereket. Az állattenyésztő gazda, pedig biztosítani tudta a maga és családja megélhetését tevékenysége által, továbbá a feleslegek értékesítésével gondoskodik azok táplálásáról is, akik állattenyésztéssel nem foglalkoznak. A könyv tehát azon célból íródott, a szerző szavaival élve, hogy a „Kartársak” az állattenyésztés módjainak megtanulása útján hazájuknak szolgálatokat tehessenek.

A könyv lefekteti a különbségeket az állattartók és állattenyésztők között. Megjelenik a könyvben az állatok konkrét célra való kitenyésztésének igénye, mint például a jobb igaeslovak előállítás. Hangsúlyozza a szülők kiválasztásának fontosságát a tenyésztés megkezdése előtt, az örökletes hibák kiküszöbölése érdekében és az állandó és következetes eljárást, hogy a tenyésztő mind közelebb kerülhessen a kitűzött konkrét célhoz.

A könyv nem csak az állatok külső jellemzőit taglalja, hanem a szervezet belső felépítése és működése is helyet kap a tartalomban.

A lóhasználatot a mezőgazdaság, hadászat és fényűzés területeire teszi, mint munkaerő. Továbbá megemlíti a szerző, hogy a gépjárművek és vonógépek elterjedésének ellenére sem válnak a lovak feleslegessé sokoldalú használhatóságuknál fogva. A lóhús élelmiszerként történő hasznosítására is kitér a tartalom, a városokban történő igen nagymértékű fogyasztására, valamint hogy az elpusztult állatok bőrét, csontjait és patáit is hasznosítják.

A szerző továbbá arra buzdítja a lószereető magyar embereket, hogy ha körülményeik megfelelőek és adottak, abban az esetben foglalkozzanak lovak tenyésztésével, majd ennek kapcsán bemutatja az okszerű lótenyésztés legfontosabb szempontjait. Elsősorban úgymint az akkor Magyarországon elérhető lófajták. A hidegvérű lófajták ebben a felsorolásban is helyet kapnak, nyugati hidegvérű lófajtákként megnevezve. Főként iganak használható, nagy terhek lassú vontatására alkalmas nehéz testalkatú állatokként jellemzi őket a tartalom. A mezőgazdaság fejlődése és ezen lófajták elterjedése között párhuzamot von a szerző. Hidegvérűek akkoriban már nem csak a városokban voltak megtalálhatóak, hanem a „népies” tenyésztésben is jelen voltak, Vas-, Zala-, és Brassó vármegyékben. Külön kiemelt a muraközi ló, mint legjobb gazdasági igaesló, Muraközben tenyésztett legszebb példányaival.

24. ábra. Muraközi ló.

Egy fotó a könyvből. (KOVÁCS, 1921)

A szerző újra hangsúlyozza a lótenyésztés még nagyobb mértékű felkarolását, hazánk lótenyésztésre alkalmas viszonyai végett, a megcsappant lóállomány miatt a történelmi események következtében, úgymint az I. világháború, forradalmak és a román megszállás. Ezt a lovak sokoldalú használhatósága, mezőgazdaságban szükséges igavonó állatok fontossága miatt teszi.

3. 1940 Részletes állattenyésztés, állategészségi ismeretek

A könyv szerzője nincs feltüntetve, a Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter által kiadott „Gazdaságtan” című tan- és kézikönyv IV. kötete.

A II. világháború kitörése utáni évben kiadott tankönyv még mindig a mezőgazdaságban nélkülözhetetlen erőtermelő állatként tünteti fel a lovat, amely a legtöbb gazdasági munkára alkalmas. A gépek még ekkora sem tudták kiváltani, kiszorítani a lovakkal való munkát a mezőgazdaságon belül. A hadseregben való lóhasználat fontossága is ki van emelve, amiatt hogy lovakkal szinte bármilyen terepviszonyok között lehet haladni. A katonaságon belül huszár-, tüzér-, szekeres- és málháslóként használták. A szabadidős tevékenységekben, szórakozásban is helyet kaptak a lovak, lovaglás és kocsizás formájában, valamint kedvtelésből is tartottak lovakat a könyv tanúbizonysága szerint. Jelentős volt ekkor a magyar lovak külföldre való értékesítése főként Olaszországba, Törökországba és Oroszországba. Ezekbe az országokba szívósságuk, kitartásuk,

szépségük és nemességük miatt vásároltak őket. Azidőtájt a fogatokat még többre becsülték a gépjárműveknél, valamint az olyan munkákat, amelyek folyamán sokszor kellett megállni, mint például a városi fuvarozás, bányászat, gazdaságosabbnak bizonyult a lovakkal való elvégzésük, mintha azt gépekkel tették volna.

A nagyvárosokban való lóhúsfogyasztás még ekkor is igen jelentős volt, annak olcsósága és magas táplálóértéke miatt. Az elpusztult lovak szinte minden testrészét hasznosították különböző használati célokra. Jelen könyv is nagy jelentőséget tulajdonít a lótenyésztés tudatosan való végzésének hangsúlyozására, iránymutatásokkal látja el az olvasót.

A ló külsejének kívánalmaira nagy hangsúly van fektetve, nagy terjedelemben részletezve. A nyugati származású, nehéz testű, nyugodt vérmérsékletű lovakat itt már megnevezik hidegvérűként. Magyarországon belül a Horvátországgal és az Ausztriával határos megyékben voltak főként elterjedve hidegvérű lovak, Zala, Baranya, Somogy és Tolna megyékben muraközinek, Sopron és Vas megyében pinkafőinek nevezték. A tankönyv szerint ezek a fajták magyar melegvérű lovak és több külföldi, leginkább pinzgaui hidegvérű fajták keresztezéséből származnak. A könyv írásának idején belga méneket használtak a fajta nemesítéséhez. A Magyarországon akkor található hidegvérű fajtákat a könyv azonban jóindulatú, erős, ám nem túl kitartó és nagyigényű állatokként jellemzi. Hibák is kiemelődnek, úgymint a hibás lábállások, csontbajok és havivakság. Pozitívumok közé sorolható gyors fejlődésük, két éves korukra munkaképpé válnak és 3-4 éves korukra teljesen kifejlődnek (a melegvérűekkel ellentétben amik 5 éves koruk körül érik el teljes fejlettségüket). Jelentőségük a gyárak és a nagyfuvarosok körében volt nagy, ezen célokra külföldre is vásárolták őket. A hidegvérűek mezőgazdaságban betöltött szerepéről a könyv azonban már nem tesz említést. Kihangsúlyozza, hogy a hidegvérűek jelentősége messze elmarad a melegvérű fajtákkal szemben, mert a legtöbb külföldi állam sokkal jobb hidegvérű lovakkal rendelkezik. Az adott időben Magyarországon a legjelentősebb a nóniusz és az angol félvér lovak tenyésztése volt, állami lótenyésztési intézmények keretein belül. Magyar Királyi Állami méntelep katonai osztagparancsnokságok területi és tenyészközponti beosztása szerint a fajta elterjedésénél már említett vármegyékben hidegvérűek is be voltak osztva a tenyészközpontokhoz, Tolna vármegyében csak egyesületi alapon.

A könyv szerzője nincs feltüntetve, a Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter által kiadott „Gazdaságtan” című tan- és kézikönyv IV. kötete.

4. 1943 Selmeci Kurt: Állattenyésztési ismeretek

Selmeci Kurt könyve éppúgy jellemzi a lótenyésztést és hazánk lovas helyzetét, mint az előző 1940-ben íródott könyv, mind a lovak a mezőgazdaságban betöltött szerepe kapcsán, mind a hadseregben való hasznosításuk és testrészeik ipari nyersanyagként történő hasznosítása kapcsán. A lovak küllemi elvárásaira jelen műben is a legnagyobb hangsúly van fektetve, amit a tartalom terjedelméből is láthatunk.

Ez az általam vizsgált könyvek közül az első, amelyben magyar hidegvérű lóként nevezik meg a lófajtát. A könyv írásának dátumára a muraközi és pinkafői tájfajta közötti különbségek elmosódtak a nemesítés során. Szilárd szervezetű, nem nagy igényű, nyugodt, jóindulatú, kitartó állatokként jellemzi a szerző a fajtához tartozó lovakat. A könyvben javaslatot találhatunk a további nemesítésre irányulóan, miszerint az ország hidegvérű lóállományát indokolt lenne átalakítani középnehézzé, mozgékonyabbá, igénytelenebbé, az akkori nehéz fajtából, valamint az éghajlatnak és a gazdasági viszonyoknak jobban megfelelővé. Ennek érdekében a belga ménnek helyett oberlandi méneket vettek be a tenyésztésbe a fajta nemesítése érdekében.

Selmeci Kurt, avagy eredeti nevén Kachelmann Kurt szarvasi tanári, igazgatói, szerzői és agrárpropaganda tevékenységet folytató pedagógus volt, aki minden erejével és elhivatottságával azon volt, hogy növendékei és a szarvasi gazdák a legújabb és legkorszerűbb ismereteket sajátíthassák el. Gyakorlati alapú oktatást alkalmazó, köztisztelőben álló, tanítványai és kollégái által egyaránt kedvelt személy volt. Oktatói és szerzői pályafutása 1945-ben ért véget, amikor a szarvasi igazolóbizottság elrendelte nyugdíjazását, miután visszatért Szarvasra, közel egy év menekülés után a Sztójay-kormány kiürítési parancsát követően.

Fentebb taglalt, 1943-ban megjelent Állattenyésztési ismeretek könyve 1945-ben ugyanazon formában újra megjelent, magánkiadásként.

5. 1973 Mezőgazdasági kovács szakmai ismeretek

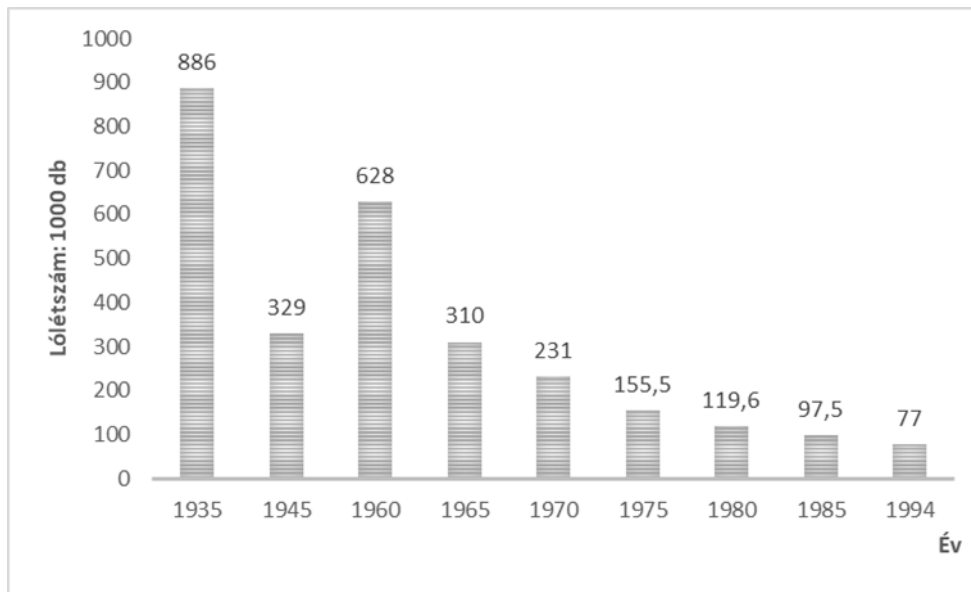
A könyv amiatt került be a kutatásomba, mert az Észak-Somogyi térség egyetlen mezőgazdasági oktatással foglalkozó iskolája, Somogyzsitfán a Széchenyi Zsigmond Mezőgazdasági Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégium lovakkal kapcsolatos képzésének legutóbb használt tankönyve volt. A könyv abban az időszakban íródott, amikor megfigyelésem szerint a magyar hidegvérű lófajta látványosan eltűnt az irodalomból. Cser Gábor könyve a ló testtájjait

emeli külön ki, csontvázának felépítését, a lábállásokat jellemzi, illetve a lovakat patkolási módjuk szempontjából csoportosítja, különböző használati célok alapján. Minimális terjedelemben és nagy általánosságban találhatunk csak a lovakkal való bánásmódra tartalmat.

A könyv nem jellemzi fajtánként a lovakat, ami hasznos lehetne, hiszen kivétel nélkül mindegyik hidegvérűekkel foglalkozó könyv feltünteti a lófajta egyedeinek jó természetét, könnyű kezelhetőségét. Azon személyek számára, akik nem ismerik a lófajtát, rémisztőnek tűnhetnek a hatalmas testméretekkel megáldott lovak és helytelen megítélésben részesülhetnek első ránézésre, azonban a velük való közös munka eloszlatja mindenkit a kételyeket. Ugyan a patkolókovácsok nem a klasszikus módon foglalkoznak lovakkal, azonban viselkedésük és természetük ismerete ugyanolyan hasznos lehet számukra is.

Modern irodalom

A 2. világháború után az első állattenyésztéssel foglalkozó tankönyvet, amiben a magyar hidegvérű lófajtaról találhatunk információt 1997-ben adták ki. A könyv hidegvérű hámos típusként mutatja be a fajtát, valamint említést tesz Ausztriából való származására és a francia és belga hidegvérűekkel való fajtanemesítésre. Jelen könyv még mindig úgy jellemzi a lófajtát, mint amit a mezőgazdaság kiválóan tud alkalmazni, valamint ami gyors fejlődésű és könnyen kezelhető. Konkrétan a magyar hidegvérű lófajtára vonatkozóan ennyi információt tartalmaz a könyv, azonban az általánosságban lovakról szóló résznél kiemeli, hogy a gépesítés nagyban csökkentette a lovak szerepét és inkább a sportcél került előtérbe a tenyésztésben.

Lólétszám változása Magyarországon (forrás: Lótenyésztés, Agrárszakoktatási Intézet, 1997 nyomán)

Egy 2018-ban íródott könyvben találhatunk arra irányuló információkat, hogy a II. világháború után 1947-re sikerült a nyugatra hurcolt lovak nagy részét visszaszerezni és visszaszállítani Magyarországra. A 1990-ben bekövetkezett rendszerváltást követően a mezőgazdasággal foglalkozó létesítmények állami tulajdonú részvénytársaságokká lettek alakítva, a fő termelési célok megváltoztak, a hagyományos ágazatok háttérbe szorultak az új célok mellett, ezáltal a lótenyésztés is. Ez egy genetikai értékeket figyelmen kívül hagyó szaporítást hozott létre, ami a munkalóigény kielégítésére törekedett, aminek a magyar hidegvérű adottságaiból adódóan teljes mértékben megfelelt. Ez azt eredményezte, hogy az ország lóállományának jelentős része a nyugati fizetőképes piacon versenyképtelenné vált.

Következtetések

A II. világháború kezdetéig nem sikerült a kívánt célt elérni a lófajta tenyésztésében, habár az előtte elkezdett vonal jónak tűnt. Mire az országban a háborúk utáni zilált állapotok helyre jöttek és újra elkezdtek és tudtak is a minőségi lótenyésztésre is nagyobb hangsúlyt fektetni, addigra megváltoztak a mezőgazdaságon belüli viszonyok és a katonaság sem indokolta a fajta szükségességét, így nem volt már akkora igény a magyar hidegvérű lófajta, ami miatt folytatták volna a magyar hidegvérűek nagy kaliberű nemesítését, ezért inkább többnyire csak a magántulajdonosok kedvtelésből tartott állatává vált. A lófajta továbbá nemzeti kincsé avatták 2003-ban.

Napjainkban találkozhatunk hidegvérű lovakkal lovastorna versenyeken testi adottságaikból adódóan, lovasiskolákban vérmérsékletüknek köszönhetően és terápiás célokra is kiválóan alkalmasak, barátságos természetükből kifolyólag. Kis mértékben hagyományos, lóval dolgozó erdőgazdaságokban is megtalálhatóak.

Források:

Szecsey István (1904): Mezőgazdaságtan, Növénytermelés-állattenyésztés, Nyomtatott Gámán János Örökösénél, Kolozsvár, 134

Dr. Kovács József (1921): Mezőgazdasági és ipari ismeretek, Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) Könyvkiadóvállalata, Budapest, 216

Gazdaságtan IV. kötet (1940): Részletes állattenyésztés, állategészségi ismeretek, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 251

Maknics Zoltán (1997): Lótenyésztés, Agrárszakoktatási Intézet, Budapest, 50

Selmei Kurt (1943): Állattenyésztési ismeretek IV., Nagy Sándor kiadása, Szarvas, 155

Cser Gábor-Kurucz Olivér (1973): Mezőgazdasági kovács szakmai ismeret, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 237

<http://szarvasigazdasz.hu/wp-content/uploads/2018/04/31-Kachelmann-Kurt-g.i-tan%C3%A1r.pdf>

<https://hidegverulotenyesztok.hu/tenyesztes/tenyesztesi-program/>

http://www.hidegverulo.hu/text_text.php?t_id=167